

ЕКОНОМІЧНИЙ ТИП ЛЮДИНИ ЗА С.М.БУЛГАКОВИМ

Актуальність теми дослідження. Людина залишається основним чинником виробництва і є представником суспільних і виробничих відносин. Саме тому дослідження важливості людини в системі економічних відносин є актуальним в умовах сучасного розвитку економіки. Слід також зазначити, що кількість досліджень на дану тему є відносно малою, адже цей напрям ще шукає свої світогляд і методологію.

Мета дослідження полягає у розкритті економічного типу людини на основі вчень Сергія Миколайовича Булгакова.

Об'єкт дослідження: людина в економіці.

Предмет дослідження: основні теорії господарства С.М.Булгакова. Якщо вникнути у визначення понять «економіка та «філософія», може здатися, що це категорично різні науки, які зовсім не мають спільних векторів напрямку. Варто звернути увагу, що зробивши детальний аналіз економіки, її важко зрозуміти, виходячи з неї самої. Саме різні філософські аспекти створюють світоглядний чи методологічний контексти, які, в свою чергу, аналізують економічну діяльність людини.

«Людина не спроможна творити «з нічого», не спираючись на вже створений Богом ресурс» [5 с.16]. Зовсім не випадково видатний російський економіст, релігійний філософ С. Булгаков ще на початку минулого сторіччя піддав гострій критиці вузько-економічний погляд щодо процесу людського господарювання, цілком природно виходячи із світоглядних позицій православної традиції, як і певна частина представників російської релігійної філософії, на яку серйозний вплив справили оригінальні ідеї слов'янофілів. «Людина в господарстві перемагає та підкорює природу, але разом із тим зазнає поразки від цієї перемоги та все більше відчуває себе невідьком господарства. Виростають крила, але й стають важчими кайдани. І ця суперечність, що роз'їдає душу людини, заставляє її зосереджено замислитись над питанням природи господарства» [1 с.46-47]. У «Філософії господарства» С. Булгаков дає пояснення економічної діяльності, яка є пов'язаною з релігією, що виступає як світогляд, а не фактор, що впливає на економічне життя. Для філософа господарство є творчою діяльністю розумних істот, в першу чергу, феноменом духовного життя. Філософський інтерес до господарства - не простий дослідницький інтерес до маловивченої сфери реальності; такий інтерес з'являється як відповідь на драму взагалі людського пізнання, на кризу наукового пізнання, на нерозв'язність глобальних економічних проблем в межах економічної науки. Філософія господарства є спробою відповісти на такі питання, на які наука в цілому, й економічна зокрема, відповісти не можуть. І серед цих питань - цілі й наслідки господарської діяльності. Саме тому, господарство - важливий, емкисний за змістом, феномен [2, с. 6].

Головним об'єктом Булгаківської критики стає Сміттанський тип «економічної людини», яка «не їсть, не спить, а все підраховує інтереси, прагнучи до найбільшої вигоди при найменших витратах: це розрахункова лінійка, що з математичною точністю реагує на зовнішній механізм розподілу та виробництва, який діє за власними залізними законами» [3, с.11]. В. Сперанський писав: «Професору Сергію Миколайовичу Булгакову належить, поза сумнівом, єдине в своєму роді місце серед російських вчених-економістів. Далеко не замикаючись у формальні рамки своєї основної спеціальності і не грішачи в той 373 же час поверхневим дилетантизмом, він прагне до створення цілісного релігійно-економічного світогляду. Він хоче відкрити людству не тільки нову землю матеріального благоденства, а й нове небо радісного релігійного соціоспоглядання» [4, с. 2].

Діяльність людини в економіці є соціально-економічною необхідністю, адже людина, як істинний член суспільства, постійно протистоїть природі. Інші люди, тобто члени суспільства, не завжди є близькими до природи за суттю своїм бажанням, а є лише підпорядковані природі. Проте, існує фактор, що їх поєднує, а саме: людина та природа є компаньйонами в праці, але, в цей ж момент, і конкурентами в процесі розподілу суспільних благ, які були наслідком їхньої спільної праці. С.Булгаков описує у своїй роботі, що така суперницька боротьба заставляє сконцентрувати більше уваги на те, щоб дослідити багатство у вигляді особистого досягнення, але водночас вона не захоплює у своє поле теоретичного кругозору проникнення в саму сутність трудового процесу.

Висновок. Булгаков був одним із перших філософів, який звернув увагу на те, що господарська діяльність людини пов'язана з негосподарськими процесами за сутністю своєї природи. Цей факт дозволив йому обґрунтувати соціально-економічні та світоглядні аспекти господарського розвитку, а саме - необхідність моральних точок опору в господарських процесах. Отже, встановлений тісний зв'язок духовної (моральної) і матеріальної сторін людини, чого потребує економіка як наука про господарство, а також доведений факт впливу духовних та моральних аспектів на господарську поведінку економічної людини.

Література

1. Господарство як онтологічне підґрунтя економіки у творчості С. Булгакова [Текст] / Ю Сапачук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка.-2011.-131.-с.46-49.
2. Фесенко Г.Г. Філософія господарювання: Конспект лекцій(для студентів денної та заочної форм навчання) / Г.Г. Фесенко; Хакр. нац. унт-міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова.- Х.:ХНУМГ, 2014.-90 с-с.6
3. Булгаков С.Н. Народное хозяйство и религиозная личность // Булгаков С.Н. Два града. Исследования о природе общественных идеалов.-с.-Пб.: Изд-во РХГУ, 1997.-589 с.».
4. Еволюція наукового світогляду С.М. Булгакова [Електронний ресурс] //Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. – 2012. –2с.
5. Перспективи розвитку економічної теорії: конфлікт християнської та гуманістичної парадигми у світі ідей «Філософії господарювання» С.М. Булгакова [Текст]/544 І.Назаров// Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.Економіка.-2011.-131.-с. 16-19.

ВПЛИВ РЕЛІГІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ

Актуальність теми дослідження: у статті досліджено такий неекономічний чинник, як релігія, що є часткою культурної спадщини, яка пронизана морально-етичними принципами, переплетеними з релігійними догмами. Доведено, що морально-етичний клімат у суспільстві обумовлений набором норм і правил, що панують у ньому та дають рекомендації щодо поведінки у різних життєвих ситуаціях, у тому числі й щодо економічної поведінки, діючи з підсвідомості. Замість того, щоб пукати духовний порятунок, люди поміняли мотивацію порятунку на мотивацію економічних досягнень, яка визначила їхні основні цілі та прихильність до сучасного суспільства.

Метою даного дослідження був доказ того, що релігійна віра і пов'язані з нею значення перебувають у стійкому співвідношенні з рівнем життя.

Завдання: на основі аналізу показника подушового ВВП здійснити висновки щодо характеру впливу різних напрямків релігії на стан національної економіки.

Предметом дослідження є вплив релігії на якість життя, **об'єктом** – суспільство. Вчені підраховували, що кількість віруючих в країні та рівень життя населення взаємопов'язані. Так, згідно з дослідженнями Американського інституту громадської думки Gallup, найбільш релігійні країни світу є найбагатшими і навпаки – чим вищий рівень життя, тим менша кількість віруючих. Дані опитувань, проведених Gallup в 114 країнах світу в 2009 році, свідчать про те, що в таких країнах як Бангладеш, Малаві і Йемен рівень релігійності становить 98%. У той же час, згідно зі статистикою Світового банку рівень ВВП на душу населення в цих країнах не перевищує \$ 1200 [1, с. 3]. Кардинально відрізняється ситуація в розвинених країнах – чим вищий рівень життя, тим менша релігійність. У зв'язку з цим, вчені з інституту Gallup констатують тісний взаємозв'язок між соціально-економічним статусом країни і релігійністю його жителів. Експерти зазначають, що залежність рівня релігійності від рівня життя була помічена дуже давно. В бідних країнах люди більше релігійні, тому що релігія допомагає їм боротися з труднощами. Серед причин, які змушують людей в бідних країнах йти до Бога, а в багатих йти від нього, вчені також називають те, що з підвищенням рівня життя, люди втрачають потребу в релігії. Правда, при цьому експерт висловлює незгоду з тенденцією про взаємозв'язок релігії та бідності. Юраш каже, що є цілий комплекс обставин, що впливають на ступінь релігійності країни, і рівень достатку при цьому не є визначальним фактором. У той же час в Україні за останні 10 років кількість віруючих значно зросла. За даними Інституту соціології НАН України, в листопаді 2010 року віруючими себе вважали 78% українців, а в 2001 віруючих українців було 71% (дані СОЦІС). Але при цьому рівень життя, згідно з даними Світового банку виріс – в 2001 він становив \$ 781 ВВП на душу населення, а в 2010 – \$3000. Тобто рівень релігійності українців збільшувався разом з рівнем життя. Таким чином, Україна не потрапляє під світову тенденцію «бідність = релігійність». «В Україні залежність «бідність = релігійність» не є такою прямою. У нас впливають зовсім інші чинники, ніж у всьому світі. Серед них – значна політизація церкви. Християнська мораль приділяє увагу економічній поведінці, вказуючи на більш етичні моделі поведінки та надаючи рекомендації щодо етики господарювання. При цьому православна гілка християнства більш опосередковано впливає на економічне життя суспільства, ніж католицизм та протестантизм, оскільки втручання останніх поживляються новими документами та тлумаченнями щодо етики господарювання [2, с. 8]. На думку О. В. Марченко, у християнській гілці «православна етика, на відміну від протестантської, найповніше відповідає ідеалу надеконізму, котрий, не заперечуючи самого господарства, виступає проти моральної безконтрольності економіки та поневолення духу господарсько-економічними проблемами» [4, с. 205]. Дослідження інших світових релігій доводять, що вони теж здійснюють певний вплив на економічну поведінку, що підтверджується низкою прикладів. Наприклад, дзен-буддизм вимагає покірності, безсловесної слухняності, самодисципліни, працелюбства, духу колективності, фізичної витривалості. Як вказують дослідники, буддизм як етичне вчення вкоренився в Японії не лише в релігійному житті, а і в політиці, культурі, менталітеті і навіть у спорті [2, с. 19]. А те, що така релігія була не останньою рушійною силою «економічного дива», доказів не потребує (див., напр., [3, с.6]). Дослідник процесу модернізації східних країн – Г. Мюрдаль – відзначає, що релігійні догмати індуїзму закріпили у суспільстві різку нерівноправну соціально- економічну стратифікацію, яка, як стереотип економічної поведінки, досить глибоко закріпилася у суспільстві. Навіть формальна відмова від цієї інституції у законодавстві (наприклад, кастовість засуджує Конституція Індії), не могла сприяти згладжуванню стратифікації, оскільки її освячує релігія, а «погляди та звичаї, суспільні інституції, спосіб життя та діяльності, які віддзеркалюють її, відіграють роль доволі реальних стримуючих факторів та перешкод при здійсненні модернізації» [4, с. 150]. Крім того, на думку Г. Мюрдаль, ця стратифікація обумовлює низьке соціальне та географічне пересування та фактично повну відсутність конкуренції. При цьому саме релігія є тим фундаментом, на якому тримається ця соціальна система та фактично не відчуває спроб змінити її: «З огляду очевидної стабільності та застійності даної соціально-економічної стратифікації непривілейовані та експлуатовані верстви суспільства зазвичай не роблять спроб кинути їй виклик та, як правило, вважають цю систему єдиною правильною. Це сама доля, призначена богами та вищими силами. Саме це відчуття, наприклад, стримує недоторканих в Індії від відвідування храмів та використання колодязів вищих каст» [4, с. 151]. Саме соціальна стратифікація, а також релігійно обумовлена зневага до тяжкої фізичної праці, особливо до наймашької, вважається причиною застійної безвихідної бідності. Крім того, на бідність здійснюють вагомий вплив ще дві досить суперечливі традиції економічної поведінки: по-перше, це возведення злиднів у добродієність, а по-друге, це освячуванні релігійною традицією великих витрат на весілля, похорони та інші ритуальні дії, які є підтриманням престижу на фоні глобальної бідності. У порівнянні з індуїзмом, ісламська релігія здійснює ще глибший вплив на суспільство (зокрема, на його економічне життя), регулюючи не лише економічну поведінку та відношення до окремих її проявів, а й прямо встановлюючи ряд економічних інституцій та навіть інститутів (наприклад, інститут збору та перерозподілу податків «Закят» або заборона отримання відсотків за кредит, «ріба»), що робить специфічним функціонування кредитно-банківської системи). Оскільки шаріат – це широке введення юридичних і моральних положень, його основи і методика інтерпретацій і сьогодні є визначальними в соціальному житті мусульманських країн. Сучасний іслам також зіштовхнувся з проблемою побудови ринкової економіки тих країн і регіонів Сходу, де населення традиційно сповідує мусульманство. Перше місце тут займає завдання гуманізації та етизації різних сфер людської діяльності при опорі на духовну спадщину, на історико-культурні традиції ісламу. Сутність проблеми складається не лише в реалізації ісламського бачення основ ринкової економіки, а й у спробі запобігти втраті власної культурної спадщини при інтенсифікації світогосподарських зв'язків, не розгубити власні цінності при прилученні до благ сучасної цивілізації. Тому перед реформаторами стоїть досить складне завдання: таким чином побудувати реформи та знайти їх обґрунтування в Корані з тим, щоб зменшити опір населення та зумовити певні зсуви в суспільній думці та економічній поведінці, тобто на розвиток нового світосприйняття та правосвідомості, оволодіння новими побутовими, соціальними, культурними навичками та професіями. Для цього реформаторам необхідно змінити ряд соціальних інституцій, які вже дуже глибоко вкоренились у свідомість мусульман та обросли традиціями та рутинами. загальноючи проведені дослідження, нами здійснено аналіз всіх країн світу на предмет домінуючих релігій та показника соціально-економічного розвитку країни – ВВП на душу населення (розраховано за [5, с.8]). Якщо порівнювати соціально-економічний розвиток християнських,